

## ВІДГУК

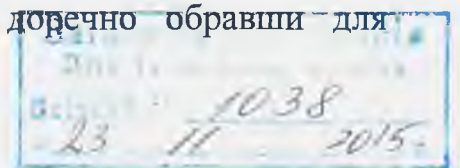
**офіційного опонента на дисертацію Сирко Мар'яни Василівни «Цивільний кодекс Франції 1804 р. та його вплив на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії)» поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень**

У сучасній історико-правовій науці є багато проблем, які й досі залишаються малодослідженими. Науковий пошук у цій сфері завжди актуальний і цікавий, оскільки він є відповіддю на запит сучасного українського суспільства та держави до знань про історію європейської (у тому числі й української) державності та права. До таких актуальних питань відноситься й проблематика еволюції цивільного права у Європі, одним із ключових етапів якої було прийняття базового кодифікованого нормативно-правового акту – Цивільного кодексу Франції 1804 р.

Актуальність цієї проблеми зумовлена також тим, що як згаданий Кодекс, так і його вплив на цивільне законодавство європейських країн майже не досліджувались українськими правознавцями. Здебільшого ця проблема підіймалася у працях французьких, польських, румунських і російських учених.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження Сирко М. В. не викликає жодних сумнівів, особливо тепер, коли внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом потреба гармонізації європейського та українського цивільного законодавства постає особливо гостро.

Характеризуючи позитивні особливості наукової праці Сирко М. В., потрібно, насамперед, зауважити, що автор по-новому підійшла до розуміння правової природи Цивільного кодексу Франції 1804 р. та його значення для розвитку європейського цивільного законодавства, доречно обравши для



дослідження загальноєвропейських процесів реформування цивільно-правових відносин, у якості прикладу, Польщу та Румунію – найближчі до України європейські держави.

Окрему увагу автор присвятила дослідженню впливу Кодексу на цивільне законодавство згаданих європейських держав за допомогою аналізу співвідношення норм французького права та національних правових традицій поляків, румунів та українців, а також відображенню цих норм у їхній правовій свідомості. Завдяки цьому дослідниця змогла виокремити особливості рецепції положень Кодексу у країнах Європи (на прикладі Польщі і Румунії), зокрема щодо порядку їхньої рецепції, обсягу й змісту запозичених та впроваджених цивільно-правових норм, що справедливо задекларовано як елемент новизни (с.9 дисертації; с.4 автореферату). При цьому процес рецепції Цивільного кодексу Франції 1804 р. висвітлено у порівняльно-правовому аспекті – автор дослідила процес запозичення, впровадження і застосування окремих правових інститутів французького цивільного права за допомогою їхнього порівняння у темпоральному, просторовому та соціально-політичному аспектах.

Автор також з'ясувала причини розроблення Цивільного кодексу Франції 1804 р., умови й процеси, які впливали на його зміст та форму; ґрунтовно дослідила його правову природу та зміст, а також особливості та ступінь його впливу на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії), використавши при цьому значну емпіричну базу: велику кількість української та іноземної історичної, історико-правової, правової та іншої наукової літератури, значну кількість нормативно-правових актів.

Загалом, наукова новизна дослідження не викликає сумнівів, адже вона полягає не лише в особливому формулюванні наукової позиції автора, але й у введенні в науковий обіг кодифікованих і не кодифікованих цивільних та цивільно-процесуальних нормативно-правових актів Польщі й Румунії, які регулювали цивільно-правові відносини на польських, румунських й українських етнічних землях упродовж XIX – першої половини XX ст. (с.10, 15-35 дисертації; с.5, 7 автореферату). На підставі зазначених джерел автор

докладно дослідила найважливіші правові інститути французького цивільного права, проаналізувала правові, історичні, політичні, соціальні та інші обставини, що зумовили особливості їхнього впровадження та застосування у Франції, Польщі та Румунії.

Таким чином, дисертація Сирко М. В. є завершеною, логічно побудованою та обґрунтованою науковою працею. Отримані внаслідок даного дослідження наукові результати є новими для української історико-правової науки, мають важливе теоретичне і практичне значення. Практичне значення дослідження виражається, зокрема, у запропонованих автором змінах до Цивільного кодексу України, обґрунтованих у п.8 висновків до дисертації (с.171 дисертації; с.17 автореферату) та докладно проілюстрованих у вигляді порівняльної таблиці у додатку «Г» до дисертації (с.208-215 дисертації).

Дисертаційне дослідження має високий науковий рівень, оскільки в ньому належним чином сформульовано теоретичні положення, такі як актуальність теми, мета і завдання, об'єкт та предмет дослідження. Добре обґрунтовані хронологічні та територіальні межі дослідження.

Структура роботи логічно пов'язана з метою, завданнями дослідження та специфікою дослідження предмету та об'єкту. Традиційним для історико-правових досліджень є перший розділ дисертації: «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження». У ньому автор з належною повнотою висвітлила та проаналізувала як українську, так й іноземну наукову літературу з предмету дослідження, існуючі у ній погляди вчених та практиків, детально охарактеризувала нормативно-правові акти та інші писемні джерела. Аналіз літератури та джерел дослідження здійснений логічно і послідовно (с.15-35 дисертації; с.7-8 автореферату). В окремому підрозділі дисертації (1.3 «Теоретико-методологічні засади дослідження») автор охарактеризувала особливості застосування концептуальних підходів, загальнонаукових та спеціально-наукових методів (с.35-41 дисертації; с.8 автореферату).

У розділі 2 «Цивільний кодекс Франції 1804 р. як визначне досягнення французької цивілістики» Сирко М. В. ґрунтовно дослідила правову природу

Цивільного кодексу Франції 1804 р., його зміст і структуру. При цьому, автор не обмежується дослідженням лише цього нормативно-правового акту, вона також у порівняльно-правовому аспекті аналізує положення Австрійського цивільного кодексу 1811 р. (зокрема щодо правового регулювання права власності, шлюбу та ін.), порівнює з відповідними правовими нормами інших держав (Голландії, Бельгії, Німеччині, Швейцарії, Угорщини, Португалії) та чинним українським цивільним та сімейним законодавством (с.57, 70, 71, 74, 80, 81 дисертації; с.9 автореферату). На підставі проведеного аналізу автор справедливо та обґрунтовано робить висновок про те, що Кодекс, складений фахівцями-цивілістами, мав важливе практичне значення і саме ця практична складова зумовила його широке використання не лише у Франції, а й у багатьох інших європейських державах. Автор також зауважує, що чимало правових інститутів та норм Кодексу закріплені сьогодні в українському законодавстві. Це, зокрема, норми, які стосуються права власності, сімейного права, окремі норми з речових прав, спадкування та ін. (с.80-81 дисертації; с.9 автореферату).

Важливими для з'ясування впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на цивільне законодавство країн Європи є третій та четвертий розділи. У третьому розділі «Цивільний кодекс Франції 1804 р. як основа формування цивільно-правової традиції у польській юриспруденції» в хронологічному, просторовому, порівняльно-правовому, соціально-політичному аспектах проаналізовано особливості рецепції французького цивільного законодавства польськими державно-правовими інституціями Варшавського князівства (с.82-96 дисертації; с.9-10 автореферату), Польського королівства (с.97-113 дисертації; с.10 автореферату), Краківської республіки (с.113-116 дисертації; с.10 автореферату) та Другої Речі Посполитої (с.116-131 дисертації; с.10-11 автореферату). Автор вдало звертає увагу на чинники, які зумовили особливості рецепції Кодексу у Польщі та його впливу на польське цивільне законодавство, зокрема зазначаючи, що чимало норм, котрі суперечили цивільно-правовій традиції, польське суспільство так і не сприйняло, зокрема

норми, які стосувалися світського характеру шлюбу та розлучень, положення котрі поширювали цивільну правосуб'єктність лише на громадян тощо (с.93, 108, 131 дисертації; с.11 автореферату).

У розділі четвертому «Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на формування цивільного законодавства Румунії» Сирко М. В. висвітлила проблеми рецепції Цивільного кодексу Франції 1804 р. та ступінь його впливу на цивільне законодавство Румунії. У цьому розділі проведено ретельний аналіз норм та правових інститутів французького цивільного законодавства в контексті їхнього співвідношення з румунською цивільно-правовою традицією, охарактеризовано процес реформування та модернізації румунського цивільного законодавства. Проаналізовано Румунський цивільний кодекс прийнятий у 1865 р., його структуру та зміст (с.135-143 дисертації), а також подальші зміни у цивільному законодавстві Румунії.

У висновках автор формулює найсуттєвіші результати дослідження, цілісно, докладно й зрозуміло висвітлює та деталізує положення новизни; з врахуванням історичного правового досвіду пропонує та обґрунтовує зміни до чинного Цивільного кодексу України.

Попри перераховані позитивні риси дисертаційного дослідження, існує низка дискусійних положень, які варто розглянути та обговорити. А саме:

1) Хоча загалом структура роботи є логічною та послідовною, однак помітною є структурна відмінність між розділами третім та четвертим дисертації. Так, четвертий розділ дисертації завершується підрозділом 4.3. «Застосування румунського цивільного законодавства на українських землях Північної Буковини та Бессарабії у складі Румунії». Включення такого підрозділу у зміст дисертації є логічним і зрозумілим, адже Сирко М. В. задекларувала як одне із завдань дослідження визначення впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин на українських етнічних землях у складі Польщі й Румунії, а відтак з'ясування і вивчення зв'язку між українською та європейською правовою традицією (с.6 дисертації; с.2 автореферату).

Разом з цим, у структурі розділу 3 «Цивільний кодекс Франції 1804 р. як основа формування цивільно-правової традиції у польській юриспруденції» проблематика правового регулювання цивільних відносин на українських етнічних землях в окремий підрозділ не виділяється, а висвітлюється та аналізується в контексті підрозділів 3.2 «Трансформація цивільно-правових норм Цивільного кодексу Франції 1804 р. на польських землях у складі Російської імперії та на теренах Краківської республіки» і 3.3 «Функціонування норм Цивільного кодексу Франції 1804 р. у Другій Речі Посполитій».

Видається, що структура даного розділу була б більш вдалою та логічною, якщо б у ньому був виокремлений підрозділ, наприклад, під назвою «Функціонування норм цивільного законодавства Франції на українських землях Галичини у складі Польщі».

2. Висвітлюючи проблеми рецепції цивільно-правових норм Цивільного кодексу Франції 1804 р. на польських землях у складі Російської імперії, дисертантка хронологічно структурує дослідження, використовуючи періодизацію процесу формування системи права Королівства Польського, запропоновану С. Коданом та С. Февральовим, які поділяють його на чотири історичні періоди (етапи): 1) 1815–1832 рр. (правовий простір, максимально локалізований та практично зовсім ізольований від російської системи права); 2) 1832–1864 рр. (скасування дії Конституції Королівства Польського 1815 р. після повстання 1830–1831 рр. і початок процесу активнішого узгодження польського та загальноросійського законодавств); 3) 1864–1881 рр. (подальша трансформація правового регулювання у краї після повстання 1863–1864 рр., але зі збереженням особливої процедури прийняття законодавчих актів для підданих-поляків); 4) 1881–1917 рр. (збереження місцевого права лише у сфері регулювання приватноправових відносин).

Загалом можна погодитись з обґрунтованістю вказаної наукової позиції та підтримати рішення автора щодо прийняття її за основу. Однак вважаю, що автор мала достатньо фактичних даних та емпіричного матеріалу, який дозволив би їй сформулювати власний підхід до періодизації досліджуваного

історичного періоду. Це дозволило б розглянути проблему рецепції норм Цивільного кодексу Франції у польському цивільному праві окремо від загальної тенденції правових трансформацій, пов'язаних із посиленням впливу російського законодавства.

3) Наукова праця Сирко М. В. пов'язана з опрацюванням та використанням значної кількості цивільно-правової термінології. Зокрема, у роботі неодноразово зустрічаються та аналізуються такі терміни, як «квзіконтракт», «квзіделікт», «фідеїкоміс» тощо (с.10, 66, 67, 78, 79, 80, 138 дисертації). Автор пропонує також авторське визначення поняття «цивільно-правова традиція» (с.10 дисертації; с.5 автореферату), аналізує характерні для французького цивільного права відмінності у значенні понять «цивільно-правова угода» та «контракт» (с.61 дисертації) та ін. Загалом автором проведена важлива і складна робота пов'язана з опрацюванням та уточненням понятійно-категоріального апарату даного історико-правового дослідження.

Разом з цим вважаю, що вказану термінологію потрібно було об'єднати в окремий термінологічний словник та використати його як додаток до дисертації. Такий словник зробив би дисертацію більш змістовною та значно б полегшив роботу з викладеним у ній фактичним матеріалом.

4) У дисертаційному дослідженні автор аналізує норми, які були запозичені з Цивільного кодексу Франції 1804 р. Польщею та Румунією, а також норми, які у зв'язку із невідповідністю польській та румунській цивільно-правовій традиції були відкинуті як тогочасним, так і сучасним законодавцем. Однак, як вбачається з роботи, деякі такі норми отримали втілення в українському праві, зокрема й норми щодо світського характеру шлюбу. Авторка неодноразово приділяла увагу цій проблемі, згадуючи про суперечність характерної для французького цивільного права ідеї «світського» шлюбу з цивільно-правовою традицією Польщі та Румунії (с.17, 23, 25, 69, 70, 71, 101, 109, 144 дисертації; с.9, 11, 16 автореферату).

Разом з цим, дисертаційне дослідження не дає чіткого розуміння якої позиції дотримується автор у дискусії щодо того, яким повинен бути шлюб в

Україні «церковним» чи «світським». Не висвітлена також думка автора щодо того чи відповідає ідея «світського» характеру шлюбу українській цивільно-правовій традиції і як вона вплинула на правову свідомість українців.

Наведені вище зауваження можна розглядати як дискусійні або такі, що мають рекомендаційний характер, а дисертаційне дослідження Сирко М. В. є завершеною науково-дослідницькою роботою, котра характеризується новизною у вирішенні питань, які є актуальними як у теоретичному, так й у практичному аспектах.

Висновки та теоретичні положення, що викладені та обґрунтовані у дисертації, значно поглиблюють знання з історії держави і права України, історії держави та права зарубіжних країн, історії цивільного права й є важливими для вітчизняної історико-правової науки.

Результати даного дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі на юридичних, історичних та інших гуманітарних факультетах, а також при підготовці спеціальних курсів, підручників, навчальних посібників з історії держави і права України, історії держави та права зарубіжних країн, історії цивільного права тощо. Наведені у роботі матеріали можуть бути використані для подальших історико-правових досліджень.

Основні наукові результати дисертації з необхідною повнотою викладено у працях Сирко М. В., які опубліковано у фахових наукових виданнях.

Автореферат дисертації цілком відповідає її змістові та відображає основні результати дослідження.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертація Сирко Мар'яни Василівни «Цивільний кодекс Франції 1804 р. та його вплив на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії)» виконана на належному науковому рівні, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового



співробітника», що висуваються до кандидатських дисертацій. Автор даного дисертаційного дослідження Сирко Мар'яна Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

**Офіційний опонент:**

**кандидат юридичних наук,**

**доцент кафедри правознавства, соціології та політології**

**Дрогобицького державного педагогічного університету**

**імені Івана Франка**

**Ю.Л. Дмитришин**



*10. 11. 2015 р.*